

Alexandru Dobrescu

Maiorescianismul o moștenire cu bucluc

E I K O N

2017

CUPRINS

<i>O moștenire cu bucluc</i>	5
Chipul și masca	13
Fondul și forma	81
Adevărul și minciuna	148
Vechiul și noul	196
Floreta și bâta	263
Maiorescu și maiorescienii	339
<i>Remember: După treizeci de ani</i>	413

CHIPUL ȘI MASCA

Trăsătura cea mai izbitoare a tânărului Maiorescu este voința de a străluci. Paginile primilor ani de jurnal sunt pur și simplu invadate de rezultatele școlare, e adevărat că excelente, etalate cu nedisimulat orgoliu, comparate cu ale colegilor, explicate, justificate, chiar prevestite. Laudele profesorilor, cât de neînsemnate, sunt notate cu grijă, ca și împrejurările când își depășește camarazii. Nu e doar fireasca dorință de a-și vedea răsplătite strădaniile. Preocuparea de „testimoniu“ are întâietate: *„Azi mă întrebă profesorul meu, Leitinger (matem.), pentru prima oară: E. Îmi pare foarte bine pentru că-mi era cam frică, c-o să-mi stric notele din testimoniu, pentru matem[atică]“* (23. I. 1856). * Si, peste trei săptămâni: *„După prânz, mă întrebă pentru întâia oară prof. Frank din lecțiunea înainte; cu toate că se duse mai departe, decât cum credeam eu, și pe acolo nu știam, tot merse bine, tot aveam câte o idee; – îmi pare bine, pentru că printr-asta mi-e asigurat «ausgezeichnet» la testimoniu“* (12.II.1856).

* Toate citatele cu sursă nespecificată din jurnalul maiorescian sunt luate din ediția Titu Maiorescu, *Jurnal și epistolar*, I-X, studiu introductiv de Liviu Rusu, ediție îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru și Domnica Filimon, Editura Minerva, București, 1975-1990.

Maiorescu nu concepe să fie măcar al doilea, necum să ocupe altă poziție în ierarhie. Are, a intuit bine G. Călinescu în *Poezia realelor*, optică de premiant. Dacă altcineva i-o ia înainte, resimte faptul ca pe o jignire personală. Când un coleg știe și o altă cale de rezolvare a unei probleme matematice, se simte umilit și-l amenință (în jurnal) cu viitoarea-i glorie: „*O să le arăt eu măgarilor de vienezii ce e un român!*“ (11. III. 1856). Pentru el, școala e o întrecere, pe care trebuie să o câștige. Anunțarea rezultatelor la finele primului semestru îl ambiționează: „*Lasă, lasă! Semestrul al doilea!*“ (8. II. 1856). În schimb, când i se solicită un desen pentru muzeul școlii, abia își stăpânește satisfacția: „*Îmi pare bine că un român fu găsit demn și dintre toți nemții care desemnă nici unul*“ (2. IV. 1856).

Năzuința de a ajunge în fruntea ierarhiei îi disciplinează energiile. Să recunoaștem că, pentru atingerea țelului, muncește enorm și cu metodă. Maiorescu al maturității, laborios și sistematic, e întreg în Maiorescu de la șaisprezece ani. Își alcătuieste un riguros program de studiu, la a cărui respectare veghează cu sfîntenie. Nici boala („... *cu toată boala, am lucrat tot ce trebuia pentru școală, ba chiar mai mult*“ – decembrie 1855), nici petrecerile în familie („*Tot e pregătit, se așteaptă oaspeții; eu o să mă apuc să traduc în latinește*“ – 2. II. 1856) nu sunt piedici de netrecut. Doar în zilele aniversare e mai „îngăduitor“ cu sine: „*Astăzi nu mai rămân peste noapte; mă culcai la ¾ 11*“ (27. II. 1856).

Cu o agendă încărcată până la refuz („... *zău, aș vrea să-l știu pe ăla care a lucrat mai mult decât mine, în este 4 luni (pe toată săptămâna cel puțin 6 ore perdute cu corectura; 3 ore desemn; 3 ore franțuzește; 5 ore englezește; 6 ore flaută; 6 ore Romul, afară de toate orele ordinare, de școală și de învățatură)*“ – 1. II 1856), nimic mai de înțeles decât spaima că nu va fi clasificat întâiul. Munca urieșească tre-

buie să-și primească răsplata cuvenită. Micile eșecuri îl indignează („*Reich[el] ne dote compoz[ițiile] latine îndărăt. Venind la a mea, zise, râzând: «Der Maj[forescu] hat diesmal viele Fehler gemacht.» Avui 5 F[ehler] – gen[ügend]. Richard 3 F[ehler] – gen[ügend]. Mi-a fost grozav de necaz.*“); chiar banalul fapt de a nu fi pus să răspundă la lecții îl scandalizează: „*mi-e necaz de, de mă ia dracu; ce om grobian*“. Calificativele slabe îi deșteaptă gândul persecuției („*ceilalți au mai multă părtinire din partea profesorilor*“ – 1. II. 1856). Dacă pierde „*eminența*“, vina e, firește, a dascălilor, capricioși și nedrepti („*... perdue eminența deși sum al 3-lea. Limba latină mi-o strică, din care înainte eram unul din cei primi. Să fi fost rămas Richter ca profesor; aș fi devenit primul clasei; dar Dr. Goebel îmi dote de-abia genügend; orișicum, prea aspru și nemeritat*“).*

Iar nedreptatea flagrantă îl scoate din minți („*Așa ceva mă necăjește de, zău, nu mă pot tempera*“). Nu nedreptatea în genere, nici cea suferită de alții, ci aceea care-l atinge în mod direct: „*Dacă mă împiedică cineva într-un*

* Maiorescu pretinde de mai multe ori că nu-l interesează notele („*Ce-mi pasă de testimoniu! Datoriile mi le-am făcut toate; datoriile mele sunt a ști: limbi și istoria, – voia mea e a ști religiunea, spre a putea poate vreodată să-i demonstrez absurditatea. Istoria naturale o iau numai ca un studiu de plăcere; așadară, nu fundamentale; ci numai pentru ca să am vreo idee de ea; matematica în gimnaziul de jos o țin de un studiu foarte necesare; matematica în gimnaziul de sus e pentru mine un malum necessarium. În desemn vreau să o aduc la o perfecțiune oarecare; asemenea în flaută. Afară de aceea, vreau să știu cel puțin a ceti toate limbile europene; perfect însă voi a ști limba latină, româna, germana, franceza, engleza; semiperfect cea italiană și cea greacă veche.*“ – *Jural și epistolar*, I, p. 23), dar n-ar vrea să-și necăjească părinții: „*Mie nu-mi pasă nemica ce oi căpăta, dar e pentru cei de acasă*“ (*idem*, p. 40). Însă calificativele slabe l-ar îndepărta de fruntea clasificății și, atunci, orgoliul său ar suferi cel dintâi. Află, totuși, de la un profesor că va fi premiant. Și primul gând care îi trece prin minte e „*necazul*“ colegilor: „*22. Lobpreis îmi spune că sunt primul clasei, premiant. Ceilalți o să moară de necaz!*“ Abia pe urmă își estimează „*clasele*“ din certificat și, culmea, pronosticurile sunt foarte aproape de realitate.

lucru, unde sum convins că am drept, apoi s-a isprăvit cu mine. De aia nu pot suferi pe Frank și pe Windisch.“ Lui Frank cel puțin, pentru care vădește o antipatie în creștere, numindu-l (în jurnal, se înțelege) când „om de nimic“, când „grobian“, când „monstru horribile“, îi promite o răzbunare de-a dreptul literară, preludiv al răzbunărilor de mai târziu: „Dar fie, că tot îmi răzbun! O să fac vro câteva hexametre, în care o să desemn pe talharii eștia de piariști, care-i avem aci; nu plătește nici unul o ceapă degerată!“ (29. I. 1856). * Ar recurge, probabil, și la alte mijloace, de nu s-ar teme de un „testimoniu rău“: „Doamne! de ce nu sum singur și sum tot legat de părinții mei, pe care îi necăjesc aducând un testimoniu rău!“ (29. I. 1856).

Maiorescu nu vrea doar să fie cel dintâi, ci să-l și admire lumea pentru asta. Tânjește de timpuriu după glorie, pe care numai ceilalți i-o pot asigura. Se consideră deasupra lor, superior în toate privințele și, de aceea, își varsă asupra-le întregul dispreț: „Nimeni nu mă pricepe – sum singur, înconjurat de o proză grozavă“ (27. VI. 1856); „stau singur, fără spirit egale – dezolat!“ (1. II. 1857); „tot înconjurat de niște mumii, în care nu s-a furisat alt spirit decât numai invidia și nulitatea“ (11. VI. 1857). Academia Theresiană e „o temniță plină de nule“; „dar mie-mi place în ea, că pot studiere, cu toate că pe testimoniu perdui eminința“ (15/27. II. 1857). Oare numai de asta? Ar fi trebuit să adauge imediat și celălalt motiv, măcar la fel de important: anume că respectivele „nule“ erau elementul de contrast indispensabil propriei străluciri. Pentru Maiores-

* Născută la 16 ani, dorința de a-și fixa pentru eternitate adversarii în insectarul cuvintelor nu-l va părăsi niciodată pe Maiorescu și, întors de la studii, o va pune cu strălucire în practică. Deocamdată, lipsindu-i organul de publicitate, exultă numai la gândul a ceea ce are să urmeze: „O, Doamne! de ce nu am ajuns eu cu vreo istorie a mea până la timpurile noastre! I-aș pune lu Șaguna un timbru, la care să gândească în toată viața lui, spre memoria scandalosa. Fie, că va veni odată timpul acesta! Mă bucur de acum.“

cu, *a fi cel mai bun* e întotdeauna de preferat lui *a fi foarte bun*. O scrisoare trimisă din Berlin lui Theodor Rosetti (1 iunie 1861) mărturisește deschis opțiunea pentru judecarea prin comparație: „*Tu, încă de pe când eram în clasa a treia, eram ambițios; adică din orice materie voiam să știu cel puțin mai mult decât toți terezianiștii! Totodată simțeam, bineînțeles, că din materia însăși nu știam mult; destul însă că știam mai mult sau tot atât cât toți ceilalți; asta îmi dădea satisfacție. Ce jalnic e omul! Nici o existență absolută, numai relativități.*”

Preferința pentru superlativul relativ în dauna celui absolut va marca întreaga existență a lui Maiorescu, succesiune de reușite prin comparație. Se va impune întotdeauna prin opoziție, împotriva lui Simion Bărnuțiu și a lui Dobrogeanu-Gherea, a celor de la *Revista contemporană* și a lui Aron Densușianu. Nu va fi excepția ce exclude însăși ideea de competiție, ci un perpetuu învingător. Va avea mereu adversari, pentru că și-i va dori cu frenezie, ca să triumfe în dauna lor. Atitudinea sa definitorie va fi „în contra” (unei personalități, a unei ideologii, a unui fenomen), nu „pentru”; contestarea, nu susținerea; negația, iar nu afirmația. Solidarizarea abia dacă i-ar asigura o poziție subalternă, de partizan, în vreme ce contestarea de sus, deplină, strivitoare, îl proiectează în prim-planul atenției publice. Își va reduce, deci, inamicii la proporții microscopice, le va minimaliza ori le va ignora meritele, ca să se înalțe, prin contrast, pe sine. Adevărul, în numele căruia și-a ridiculizat contemporanii, este mai ales de ordin sufletească. Stimulat de lecturile din Jean Paul, în care se afundă cu în-cântare în vacanța din 1858, încearcă o cugetare cu valoare de deviză:

„De mine: *Om de seamă, în genere, este oricine e cu adevărat urât; dar om de seamă, în cel mai bun înțeles al cuvântului, este cel ce poate disprețui profund (iar acest*

profund dispreț e o unitate de măsură a superiorității sufletești mai sigură decât iubirea).“

Se pare că eforturile lui Maiorescu de a deveni „om de seamă” dăduseră și până atunci unele rezultate. „Oriunde m-aș duce – citim sub data de 10 februarie 1858 –, sunt iubit numai de trei, patru, dar de majoritatea cu mult mai mare urât, luat în râs, defăimat.” Cât despre dispreț, orice i s-ar putea reproșa omului de seamă Maiorescu, dar că nu a știut să disprețuiască, asta niciodată!

„Veșnic același lucru! Sunt înconjurat aici de oameni pe care i-am întrecut pe toți, pe care îi pot face să zică da sau nu cu toții, cum vreau eu!” (26. IV. 1858).

Un singur lucru nu poate încă Maiorescu: să-i oblige a-i recunoaște supremația. Peste numai câțiva ani, va depăși și această dificultate. Dar acolo, la școala vieneză, mica „opinie publică” îi e ostilă. E urât și o simte, dovadă că se plânge fără încetare în jurnal și în scrisori: „În școală sum urât de toți, afară de vreo câțiva din ai cu «eminență»; dintre 52, doar 10 sunt bine cu mine.” (13. V. 1856); „În școală sunt pretutindeni stimat și apreciat de profesori, de conșcolari absolut respectat, pe lângă asta însă de doi dintre ei iubit, dar de cei mai mulți dintre ceilalți urât.” (31. XII. 1856); „Aici sunt urât de mai toți, fiindcă sunt în contrast absolut cu ei și le-o dau de înțeles.”; „E într-adevăr de neînțeles pentru mine! Întregul institut e revoltat împotriva mea, fără ca eu să fi dat cea mai mică ocazie. Dacă sunt 10, din 280, care mai vorbesc cu mine!” (23. X. 1857).

Este, oare, chiar nejustificată această cvasi-generală atitudine? Este Maiorescu, așa cum pretinde, o victimă inocentă? Pătimește el pentru o vină imaginară? Și sunt ceilalți, majoritatea lor, porniți împotriva-i degeaba? Ura nu este un sentiment de fiecare zi. Indiferența, da. Antipatia, de asemenea. Însă ura, care urmărește *des-ființarea* obiectului ce a provocat-o, are nevoie de un motiv temeinic pen-

tru a se înfiripa și a se manifesta cu toată vigoarea. Lectura jurnalului ne convinge că lucrurile nu stăteau deloc așa cum le înfățișează autorul lui, a cărui purtare de zi cu zi le-a dat colegilor suficiente motive ca să-l antipatizeze și, de ce nu?, să-l urască. Însemnarea din 13 mai 1856, reprodusă ceva mai înainte, are o continuare prețioasă: „*La ceilalți mă stricai, fiindcă, cum fac ei vreo grobianitate, eu le strig: «Fiaker!»*”. Cuvântul ista creat de mine se făcu vestit în tot gimnaziul. Ei nu știu decât să aplice toată știința lor «zoo-logică» la mine; dar eu râd și le tot zic: «*Fiaker!*» Pe unul l-aduse asta așa în foc, de se duse la director; ăla nici nu vru să-l asculte, ci-l mână la prof. Reichel; oi vedea mâne cum iese; mie, la orice întâmplare, nu mi se face nemica.“

Altă întâmplare, ce ar trebui să-i probeze seriozitatea și punctualitatea, vorbește parcă mai apăsător de lipsa lui de colegialitate: „*Pentru astăzi, sâmbătă, fusese hotărât de profesorul Richter să-i prezentăm o lucrare la latină, ne-o dăduse de o săptămână; eu o și aveam gata și, pe lângă asta, lucrasem mult mai mult decât ni se prescrisese; totuși, ceilalți domnișori din camerata mea lăsaseră treaba până în ultima zi (vineri) și nici măcar atunci nu voiau să se apuce de ea; s-au dus deci la Richter și i-au spus că ar fi având prea mult de lucru și că abia luni ar putea s-o termine; profesorul s-a supărat foarte tare, dar, în cele din urmă, s-a înduplecat să îngăduie celor care nu o aveau gata, să o poată aduce luni. Asta s-a întâmplat ieri. Eu însă, care o aveam gata, am dat-o astăzi (la termenul stabilit), și anume am fost singurul care a făcut-o azi. Richter a primit-o foarte bucuros. – Dar ceilalți? Îndeosebi cei din camerata mea! – «Asta e cea mai mare secătură din școală», a zis Helm. Saxonul Linz a vrut să-mi facă altă figură: astăzi, în timp ce mă aflam la biserică, mi-a ascuns lucrarea, ca să n-o pot preda. Dar eu m-am dus la profesor și l-am rugat să facă să mi se dea îndărăt lucrarea, ceea ce s-a și întâmplat. Ita-*